

Зборник Матице српске за ликовне уметности

43

Уредништво

АЛЕКСАНДАР КАДИЈЕВИЋ, главни и одговорни уредник
(Универзитет у Београду – Филозофски факултет)

КОКАН ГРЧЕВ

(Источномедитерански универзитет Фамагуста – Одељење архитектуре)

МИОДРАГ МАРКОВИЋ

(Универзитет у Београду – Филозофски факултет)

ЛИДИЈА МЕРЕНИК

(Универзитет у Београду – Филозофски факултет)

НЕНАД МАКУЉЕВИЋ

(Универзитет у Београду – Филозофски факултет)

ИВАН СТЕВОВИЋ

(Универзитет у Београду – Филозофски факултет)

РУДОЛФ КЛАЈН

(Универзитет Сент Иштван, Будимпешта)

БИСЕРА ПЕНЧЕВА

(Универзитет Стенфорд, САД)

АЛЕКСАНДАР ИГЊАТОВИЋ

(Универзитет у Београду – Архитектонски факултет)

СРЂАН МАРКОВИЋ

(Универзитет у Нишу – Факултет уметности)

ДРАГАН ДАМЈАНОВИЋ

(Свеучилиште у Загребу – Филозофски факултет)

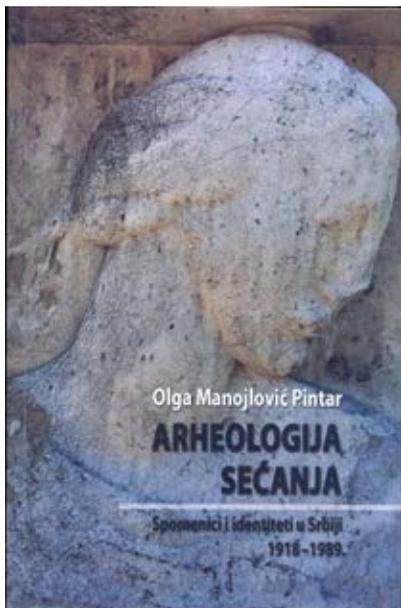
НОВИ САД

2015

МАТИЦА СРПСКА
Одељење за ликовне уметности

MATICA SRPSKA
Department of Fine Arts

Olga Manojlović Pintar, *Arheologija sećanja: Spomenici i identiteti u Srbiji 1918–1989*, Čigoja i Udruženje za društvenu istoriju, Beograd 2014.

У издању Удружења за друштвену историју и Чигоја штампе из Београда, средином 2014. године објављена је књига *Археологија сећања: Споменници и идентитети у Србији 1918–1989*, историчарке др Олге Манојловић Пинтар, научне сараднице из Института за новију историју Србије у Београду. Ауторка је позната не само стручној већ широј јавности као посвећена научница која се бави проблемима из домена културне и друштвене историје. У фокусу њеног рада је споменичка култура XX века у Србији којој је и посвећена и ова књига.

Књига др Олге Манојловић Пинтар је прича о друштвеном животу споменика, не о споменицима *per se*. У питању је наратив који превазилази оквире различитих научних дисциплина кроз које смо навикли да споменике посматрамо: историје архитектуре и уметности, културне историје, историјске социологије. Иако је споменичка култура у Србији (која обухвата материјално наслеђе, тачније саме споменике, његов друштвени живот и политички значај) проблем који је привлачио пажњу бројних историчара у земљи и иностранству, до сада није било целовите студије која би различите споменике и меморијалне праксе анализирао као шире друштвене феномене и која би их повезала у један заокружен и целовит значењски оквир. Због тога је ова књига више него добродошла, јер не само да успо-

ставља везу између различитих дисциплина и интерпретативних традиција кроз које се споменици тумаче већ отвара широко поље за разумевање њиховог конститутивног удела у међусобно прожетим процесима обликовања прошлости и успостављања колективних идентитета. У том смислу, књига може побудити велико интересовање не само историчара, и не само интересовање стручне јавности, већ и шире читалачке публике.

Необичан наслов књиге: *Археологија сећања*, посве је симптоматичан за ауторкин теоријски приступ и интерпретативни поступак и представља много више од пригодно срочене и звучне фразе. Ако је археологија научно проучавање активности човека у прошлости кроз студију његових артефаката, односно материјалне културе, онда „археологија сећања“ говори о једном, есенцијално важном аспекту у животу људи и заједница који обично измиче стандардном фокусу усмереном на артефакте прошлости. У свом утицајном делу *Од предмета до њекста* (2002), Бјернар Олсен анализирао је теоријске перспективе археолошких истраживања, обухватајући својим погледом не само простор и време тзв. преисторијских култура већ читава историјску стварност. Правећи разлику између традиционално схваћене археологије, која материјалну стварност разуме као скуп предмета,

од савремене археологије која у материјалним артефактима препознаје текстове и покушава да их прочита и разуме, Олсен је искорачио из крутих дисциплинарних оквира и археологију још чвршће сместио у поље хуманистичких дисциплина, истргнувши је, с једне стране, из ригидне позитивистичке парадигме, као и мање или више крутих оквира појединих дисциплина. Управо се на овом заокрету и темељи студија о споменицима ауторке др Олге Манојловић Пинтар. Наиме, споменичка култура XX века у Србији у овом рукопису нашла се под својеврсним археолошким захватом, у коме су, у одређеној мери, престале да важе процедуре, типолошки или стилски обрасци, и развијене таксономије традиционалних дисциплина које споменике разумеју само као аутентичне материјалне трагове културе настале као рефлексција друштвене стварности. Истовремено, ауторкина студија отвара питање идеолошких образаца и друштвених норми, као и културе сећања, изван уобичајених аналитичких фокуса, указујући на то да споменици – односно начин како их различите заједнице разумеју и тумаче, те како се путем њих уписују у оно што би Едвард Шилс назвао трансцендирање персоналних искустава и уписивање у искуства „вишег реда“ – нису само елементи историјског пејзажа, већ идеолошки агенси којима се обликују разнолики друштвени идентитети.

Дијахронијски опсег анализе обухвата период тзв. кратког двадесетог века у Србији, који је уједно период развоја југословенске идеје и њених различитих метаморфоза. Темељи међаши тог бурног и по многим својим аспектима изузетно комплексног времена, који уједно представљају кључне каменове у овој књизи, свакако су Први и Други светски рат. У средишту ауторкиног фокуса су конструисање, диференцијација и разградња сећања на ове кључне историјске догађаје, који не само да су одредили глобалне оквире перцепције и интерпретације друштвене стварности и идентитета широм Европе и света већ су били темељно значајни за стварање, функционисање и, коначно, континуалну критику југословенских идеја и односа између националне и наднационалне идеје, партикуларног и патриотског, локалног и глобалног. Своју анализу ауторка темељи на посматрању споменика као одлучујуће важних чимбеника у успостављању историјске културе заједница – како националних тако и регионалних, локалних, система друштвених вредности и политичких идеологија. Препознајући неколико карактеристичних садржаја и функција споменичке културе: „Херојске узоре и мартирске идеале“, „Национализацију смрти“ те низ топоса југословенског искуства („Очеви нације“, „Млади и снажни“, „Ратни другови“ и „Храмови и светилишта патриотизма“), ауторка систематично анализира споменике као интегралне агенсе друштвене производње различитих идеја. У контексту југословенског искуства у Србији, ове идеје обухватају питање националних и регионалних привржености, наднационалних савеза (без обзира разумеју ли се они као интринсични или инструментални), еманципаторских идеала. С друге пак стране, посматра се успостављање култа националних вођа и хероизације жртве, инструментализација смрти, те конструисање идеје политичких савезника, националних генеалогиија и сродништва.

Објављивањем књиге *Археологија сећања: Споменици и идентитетски у Србији 1918–1989*. хуманистичке студије добиле су веома значајан прилог, тим пре јер ауторка овим својим делом указује на нужност искорачивања из дисциплинарних оквира и значаја целовитог разумевања историјске стварности и, посебно, поука које то разумевање може да подржи или оснажи. Најважнија вредност ове књиге, међутим, лежи у њеном синтезном карактеру и занимљивом покушају да се целовито и компаративно посматрање историјских искустава прве и друге Југославије – везаних пре свега за перцепцију и вредновање Првог и Другог светског рата у различитим историјским и друштвеним контекстима – спроведе кроз анализу споменика као дела материјалне културе.

За жаљење је што опрема књиге није могла бити репрезентативнија и што енигматична Мештровићева *Сорбона* са њених корица није могла добити једнако квалитетне пандане међу пратећим илустрацијама – иначе скромним пре свега по броју, али и по речитости. Поред тога, за жаљење је и што књизи недостаје сажетак на енглеском језику у коме би били изнети барем основне тезе и аргументација. Тим пре што ауторкин методолошки приступ и поступак могу бити од интереса и за све оне иностране истраживаче чија професионална оријентација не лежи у оквирима садржаја ове

књиге, али који се занимају за проблеме споменичког наслеђа и његове интерпретације. Међутим, једноставан, прецизан и сликовит стил писања др Олге Манојловић Пинтар доприноси не само чињеници да се ова књига лако и са уживањем чита већ, у извесној мери, умањује неке од наведених пропуста.

*Александар Игњатовић
Универзитет у Београду, Архитектонски факултет
i.aleks@sbb.rs*